

DOI: <http://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14845>

УДК 398.3(477)(045)

О. А. Матюхіна

СЕМАНТИКА КАЛЕНДАРНИХ ЗИМОВИХ СВЯТ НА УКРАЇНІ КІНЦЯ ХХ СТ.

Національний авіаційний університет;
e-mail: kievfilozofia@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2789-0237

Анотація. У статті досліджується семантика зимових календарних свят, динаміка їхніх змін у сучасному українському суспільстві. Відмічається, що прагнення до ритуалізації суспільної та індивідуальної поведінки посилюються в моменти, які сприймалися і сприймаються як періоди переходу, біфуркації. Саме період зимового сонцевороту, кінець одного календарного року і початок наступного з давніх часів сприймався і сприймається в суспільній свідомості та підсвідомості як певна точка біфуркації, період, в якому система може як впасти в хаос, так і вийти на новий, вищий і кращий рівень. Періодом переходу, біфуркації в суспільній свідомості сприймався період становлення незалежної української держави. Саме в такі моменти нація завжди відчувала і відчуває потребу в консолідації, в демонстрації власного буття і національного культурного самовизначення. В статті наголошується, що саме відродження обрядово-ритуального комплексу традиційних зимових свят стало яскравим проявом прагнення до відродження національних цінностей, національної культури загалом, виходу на новий рівень національного розвитку як у суспільному, так і в особистісному вимірах.

Ключові слова: свято; ритуал; семантика; семіотизація; точка біфуркації; національна культура.

Вступ

В усіх сферах життя сучасного суспільства відбуваються стрімкі зміни. У суспільній і індивідуальній свідомості динамічність і змінність сучасного світу сприймається далеко не завжди позитивно. Невпорядкована мінливість суспільного буття оцінюється скоріше як ознака висхідної хаотичності, непередбачуваності, аніж прогресу. «Новий етап у розвитку цивілізації в усіх сенсах виявився значно складнішим, ніж прогнозувалося. Головною його особливістю стала надзвичайна динамічність і певна невизначеність соціальних перетворень, що відбуваються в умовах інформаційно-технологічної революції» (Ченбай, 2019: 95).

Стан невизначеності, неупорядкованості активізує пошуки сталих підстав, норм, констант. Кожне суспільство у своїй життєдіяльності спирається на певну картину світу, визнану їм в якості цілісної й нормативної. Картина світу може базуватись на міфологічних, релігійних або наукових засадах, залежно від епохи, але функція її залишається незмінною: визначення місця суспільства в системі світу, людини в системі суспільства. Наявність цілісної картини світу є необхідністю для функціонування особи та суспільства. В умовах сучасного суспільства картина світу в суспільній свідомості набуває фрагментарності, навіть певної невизначеності. Внаслідок різкої спеціалізації та дегуманітаризації освіти все більша частина населення розвинених країн не має цілісної наукової картини світу. Фрагментарність освіти, націленої тільки на забезпечення знаннями та компетенціями, необхідними для виконання певних вузьких професійних дій, не здатна сформувати чи представити людині цілісний образ світу, його функціонування. Своєю чергою, фрагментарність, розірваність, безсистемність притаманна і образу світу в сучасних мас-медіа. Але без цілісного уявлення про світ, спосіб його існування, про характер вписаності людини в світ, про способи та форми її взаємодії з світом природи та суспільством ні людина, ні суспільство не здатні існувати.

Тому в наш час, як відмічають дослідники Е. Баташєва, С. Кара-Мурза, С. Полисаєв та ін.,

спостерігається ренесанс міфологічних уявлень, ритуалів, здатних частково заповнити цю пустку. Посилюється процес міфологізації суспільного світогляду, що сприяє відродженню, як в традиційній, так і в осучасненій формі, низки ритуалів. В суспільстві, як відмічає О. Байбурін, «...створення ритуально-міфологічних систем, з точки зору Хортон, аналогічно побудові моделей науки» (Байбурін, 1993: 27). Прагнення до ритуалізації суспільної й індивідуальної поведінки посилюються в моменти, які сприймалися і сприймаються як періоди переходу, біфуркації. Цікаво, що багато старовинних ритуалів поширюється цілком сучасно – через засоби масової інформації, Інтернет. Вони дають людині і спільноті головне – надію, або навіть впевненість, що, якщо в окреслений час будуть виконуватись освячені багатовіковою традицією ритуали, то стан хаосу буде подоланий і зміни спрямуються в бажаному напрямку. Людина ж через ритуали сподівається визначити своє місце у світі, отримати можливість передбачити майбутнє або навіть вплинути на нього. Переконавання, що ритуали якимсь чином допомагають впливати на непередбачені та непрогнозовані явища суспільного життя, дозволяють визначитись в світі, породжує душевний комфорт, дає заспокоєння. Все менше люди розуміють сутність і зміст процесів, що відбуваються в суспільстві й тому природно, що в інформаційному суспільстві виразно простежується прагнення до відродження систем ритуалів, особливо пов'язаних з моментами переходу.

Мета і завдання

Метою даної статті є дослідження семантичних основ зимових свят, динаміки їх змін в сучасному українському суспільстві. Знання семантики окремих елементів духовної культури є важливим та актуальним, тому що допомагає розкрити та осмислити їх глибинні змісти та особливості втілення, зрозуміти семантико – структурну побудову. Тому авторка ставить перед собою наступні завдання: а) виявити особливості обрядово-ритуального комплексу зимових свят України кінця ХХ ст.; б) окреслити причини відродження традиційного святкового обрядово-ритуального комплексу; в) представити динаміку

змін у семантиці календарних зимових свят, їхнє місце в духовному житті сучасного суспільства.

Методологія дослідження

Відповідно до мети й завдань статті в дослідженні використовуються культурно-історичний та соціокультурний підходи, які дозволяють розкрити динаміку змін обрядовості зимових свят в сучасному українському суспільстві. Застосування герменевтичного методу сприяє відновленню і тлумаченню змісту обрядово-ритуальної системи свят як тексту. Аналітико-дедуктивний, феноменологічний методи дозволили виділити семіотичні аспекти обрядово-ритуальної системи зимових свят. Також застосовуються методи культурно-аналітичного та семантичного аналізу і синтезу, узагальнення та інші.

Результати

Тенденція до збереження або побудови ритуально-міфологічної системи досить виразно простежується в період зимових свят (новорічних та Різдвяних). Спробуємо її проаналізувати на прикладі сучасного українського суспільства.

Чому саме зимових? Тому що в сучасному суспільстві інші календарні свята і пов'язані з ними ритуали й традиції в основному відійшли в минуле або змінюються до невпізнаності. Водночас звертає на себе увагу порівняно високий рівень ритуалізованості зимових свят. Період зимового сонцевороту, кінець одного календарного року і початок наступного з давніх часів сприймався і сприймається в суспільній свідомості та підсвідомості як певна точка біфуркації, період, в якому система може як впасти в хаос, так і вийти на новий, вищий і кращий рівень. «Точка біфуркації – одне з найбільш важливих понять теорії самоорганізації. Це такий період або момент в історії системи, коли вона перетворюється з однієї системної визначеності в іншу..... Точки біфуркації – особливі моменти в розвитку живих і неживих систем, коли стійка рівновага, здатність гасити випадкові відхилення від основного напрямку змінюються нестійкістю» (Музыка, 2011). І вибір гілочки атрактора, по якій піде система, залежить, з точки зору міфологічного світогляду, від ритуальних дій як спільноти загалом, так і окремої особи.

Сприйняття новорічного часу як особливого закладається в особистій і суспільній свідомості всією системою культури, особливо культури національної. Необхідність ритуалізації дій, поведінки, всього процесу святкування усвідомлюються як життєва потреба. До останніх десятиліть ХХ ст. у спільнотах – від родини до держави – вступали в дію різноманітні визначені традицією сценарії проживання цього часу – релігійні, світські. В кінці ХХ ст. внаслідок різких культурних, суспільних змін попередні сценарії святкування частково або повністю втратили свою легітимність, значущість. «З приходом постіндустріальної доби неусувність різноманітності, нелінійності, неоднозначності, синергійності як характеристики соціального простору стала очевидною» (Ягодзінський, 2018: 37). В умовах хаотичності, непередбачуваності світу, різноманітності

його структур людина відчувається загубленою і розгубленою. Посилюється особиста і суспільна потреба, як усвідомлена так і неусвідомлена, у впорядкованості світу, визначеності майбутнього. Вона знаходить свій вияв у прагненні ритуалізувати відзначення перехідного періоду і через ритуал досягти впорядкованості світу.

В сучасному суспільстві, особливо в містах, це прагнення не знаходить адекватного виразу у відповідній системі ритуальних дій. Втрата або розмивання попередніх ритуалів приводить або до спроб їх відродження, або до створення нової ритуальної системи. В умовах певної кризи традиційних релігій іде звертання до стародавніх язичеських обрядів, тому що в них чітко виражений характер обрядових дій, що закликані вплинути на момент переходу, забезпечити безпечно проходження точки біфуркації, запевнити позитивний сценарій майбутнього. Якщо люди не знають ритуалів, то вони, як вже згадувалось, шукають їх в Інтернеті, засобах масової інформації, в літературі.

Треба відмітити, що в українській культурі в календарних святах і обрядах тісно переплетені язичницька і християнська складові, утворюючи синтетичну єдність. Мета ритуалів зимових свят, що функціонують у народній культурі – забезпечити успішне проходження напруженого пункту річного циклу – часу зимового сонцевороту. Жорсткість ритуальної програми повинна забезпечити збереження і відновлення гармонії світу, цілісності його зв'язків. «Спільнота має подолати кризу перехідного періоду максимально згуртованою, за спільними для всіх правилами поведінки» – відмічає О. Байбурін (Байбурин, 1993: 10). В народній культурі гармонійно поєднуються як родинні, так і публічні форми святкування, створюється образ цілісного світу, пронизаного узами взаємної підтримки, допомоги. Помітно збільшується кількість знакових систем, що використовуються в ритуалі. Мова, навіть кожне слово, пісня, музика, танок, одяг, звичайні побутові дії – все набуває статусу знакових об'єктів. І не просто знакових об'єктів, а засобів моделювання майбутнього, конкретної участі в головній події – початку, народженні нового року.

Переплетені з традиційною календарною землеробською обрядовістю ритуали християнського Різдва вводять віруючих у трансцендентальний простір великого християнського свята народження Спасителя. Ритуальна програма не має міфологічної жорсткості, виступає засобом підготовки до нового віку, нової ери. Людина орієнтується на самовдосконалення, преображення, щоб бути гідною участі у великому святі. Традиційна дохристиянська обрядовість різко відокремлює своїх від чужих. Об'єднуючи, зміцнюючи зв'язки всередині спільноти, вона водночас відокремлює її від усього чужого, що сприймається як вороже. Ритуальність же християнського Різдва вводить людину і локальну спільноту в спільноту загальнолюдську, об'єднану спільною вірою і радістю.

«У Різдвяних та новорічних звичаях не лише підіймається високо релігійне і загальнолюдське почуття, але тут глибоко виявлено і колективно-

громадське та національне почуття солідарності, єдності; вияв найвищих людських чеснот – шанування людини, її пам'яті. Ділити радість з іншою людиною; бажати їй те, що бажаєш собі; шанування праці...» (Килимник, 1994: 14). В перші роки становлення незалежної України відбувалось інтенсивне відродження національних звичаїв, ритуалів як національної цінності. «Проблема збереження цілісності соціальної структури передбачає принаймні збереження соціокультурної спадкоємності. Це, в свою чергу, зумовлює потребу в постійному зверненні до української духовної традиції...» – відмічає І. Скиба (Скиба, 2018: 165). Нація відчувала потребу в консолідації, в демонстрації власного буття і національного культурного самовизначення. В цьому відношенні характерним є звертання власне до традиційної обрядовості. Можна сказати, навіть до архаїчних її форм. Нація в момент державного становлення нібито зверталась до своїх початків, традиційної системи культури, намагаючись утвердитись, відокремитись від інших, маніфестувати власну буттєвість як неповторний результат багатовікового розвитку. «Свято є невід'ємною частиною життєдіяльності будь-якого суспільства і самим ефективним засобом спілкування. Воно виступає як соціально-художнє, культурне явище, призначенням якого є передача від покоління до покоління визначених естетичних і соціальних цінностей за допомогою набору знаків» (Курбатова, Курбатов, 2015). Відродження традиційної ритуальної системи свят у цьому контексті виступало і виступає як складова процесу відродження національних цінностей, національної культури в цілому.

Виникає питання: чому найбільш активно відбувався процес відродження традицій і обрядів, пов'язаних із циклом зимових свят? Треба відмітити, що цей процес мав виразно стихійний, народний характер. В українському суспільстві з кінця 80-х років у суспільній та індивідуальній свідомості зросло відчуття наближення точки біфуркації – завершення одного періоду історичного розвитку і початку наступного. В багатьох сферах суспільного і приватного життя помітно послаблювався ідеологічний тиск, внаслідок перебудови наступила певна лібералізація. Втрачала свій вплив і поступово відходила в минуле радянська святкова обрядовість. Момент переходу від одного циклу до іншого, визначення бажаної гілки атрактора вимагає від суспільства згуртованості, чіткої програми дій. Як уже відмічалось вище, в перехідні моменти, що сприймаються як періоди переходу, біфуркації, посилюється прагнення до ритуалізації суспільної і індивідуальної поведінки. Систему окреслених ритуальних дій, визначені обряди переходу, за термінологією Арнольда ван Геннепа, могла запропонувати тільки традиційна народна культура. І прагнення до відродження національної культури в її повноті переплелось з прагненнями, свідомими й підсвідомими, безпечно перейти точку біфуркації. Семіотично-семантичні аспекти обрядовості зимових свят забезпечували адекватну форму виразу, задовольняли суспільним і індивідуальним потребам. Ритуали зимових свят ніби відтворювали повернення

до початків, творення нового, кращого, повернення до життя, відродження. «Це відтворення акту творення в ритуалі (подібно до повторів у казці) актуалізує саму структуру буття, надаючи їй загалом і в її окремих частинах дуже підкреслену символічність і семіотичність, і слугує гарантією безпеки та процвітання колективу» (Топоров, 1982: 16).

Показовим у цьому відношенні є відродження такого характерного елементу зимової обрядовості, як колядування. Цей стародавній звичай, поширений протягом віків у селах і містах України, в радянські часи був заборонений. Здавалось, що він повністю відійшов у минуле. Але як тільки в 1987 р. було знято заборону публічного колядування – в багатьох містах і селах України відбувся справжній ренесанс цього народного звичаю. Гуртки колядників організовувались в дитячих садочках, школах, Будинках культури, вищих навчальних закладах, церквах групами ентузіастів. 7-9 січня відбувались масові урочисті ходи, конкурси вертепів. Колядники не тільки ходили по житлах, особливо рідних, близьких, знайомих, але й давали публічні вистави. Особливо масовий характер цей рух набув на Західній Україні. В парках, скверах, на площах організовані колядниками вертепи грали різдвяне дійство – народження Христа, його переслідування Іродом, загибель Ірода і перемогу Христа. До традиційних текстів і віршів вертепів додавали актуальні вірші і жарти. Глядачі ставали активними учасниками дійства, ритуалу. Вони масово, самодіяльно, спонтанно маніфестували, утверджували своє право до публічної демонстрації власної ідентичності, обрядовості, ширше – власної суб'єктності.

Відкрите, масове здійснення традиційних обрядів символізувало відновлення зв'язків із минулим. Візуальний і акустичний складові обряду ставали проявом звичайно невидимої в повсякденній космополітичній побутовості міста національної самобутності. Обрядова ситуація одночасно і відтворювала в дійстві «старі добрі часи» і, в ритуалізованій формі, ніби переносила їх у майбутнє, відроджуючи цілісність і спадковість соціального простору-часу. Відроджуючи старовинні звичаї та ритуали, суспільство заявляло про свій намір будувати майбутнє згідно з власними нормами і цінностями. Цікаво, що відбувалось це в карнавалізованій формі масового народного дійства «В цьому святкуванні, життєрадісному, невимушеному, вільному яскраво проявилось карнавальне світовідчуття, як пише М. Бахтін, автор концепції карнавалізації, «переможна життєва сила перетворення, незнищувальна вітальність», в цьому випадку – народної культури» (Matyukhina, 2018, 30). Поступово, в театралізованій формі, відроджувались і інші звичаї, ритуали зимового циклу свят – встановлення дідуха, щедрування, посівання на свята Маланки, Василя. У традиційній народній обрядовості ці ритуали були пов'язані з так званим Старим Новим Роком (тобто Новим роком за старим стилем, що відмічався 13 січня). Прагнення до відродження традиційних ритуальних систем свят переходу проявлялось в тому, що частину обрядів

пробували прив'язувати до новорічних свят згідно з державним календарем.

Автентичні форми святкування демонструвались у музеях народної архітектури та побуту. Під час новорічних і різдвяних свят працівники музеїв, аматорські колективи, професійні актори демонстрували традиційні обряди та ритуали зимового циклу, залучаючи до участі в них глядачів. Багатий семантичний зміст зимових свят протягом століть задовольняв духовні потреби як особистості, так і спільноти. Це підкреслила спроба їхнього відродження у перші роки становлення незалежної української держави. Вони виконували і виконують численні функції в житті особи і суспільства – від психотерапевтичної до інтегруючої і сенсоутворюючої. Спроби відродження традиційної обрядовості, ритуалів в перші роки незалежності продемонстрували потребу суспільства в ритуалізації моментів переходу. Але в пізніші роки традиційні обряди й ритуали перемістилися з поля суспільного життя до родинного. Обрядово-ритуальна система українських зимових свят зберегла виразно землеробський характер і не відповідала реаліям сучасного міста. В новорічній обрядовості стали поступово переважати загальноєвропейські звичаї. Зміни в семіотичній системі зимових свят засвідчили зміни в суспільній свідомості – прагнення до європеїзації, самоідентифікації країни як частини європейського світу, якій сприймався як втілення добробуту і стабільності.

Традиційна народна обрядовість, її елементи, стали функціонувати переважно в сімейному колі, як частина родинної новорічної та різдвяної обрядовості. В інформаційному мережевому суспільстві наголос переноситься з колективу на особу, що прагне для себе особисто і своїх близьких гарантувати безпеку і процвітання. Водночас у полікультурному сучасному світі зростає потреба особистої національної самоідентифікації. Семіотична система традиційних зимових свят багато в чому задовольняє ці особисті потреби. Звичайно, враховуючи особливості сучасного світу, і в родинній обрядовості функціонує значно спрощена ритуальна система. Поруч з новорічною ялинкою ставиться старовинний символ багатства, добробуту – дідух. Меню святкового столу (яке все частіше складається з 12 страв) поповнила кутя, під скатертину, буває, кладуть сіно. У новорічний ранок хлопчики ходять посівати – але зараз переважно до родин родичів і друзів. Згадано тільки деякі з традиційних обрядів, що зберігаються в сучасному українському суспільстві. Звернемо увагу – до сучасної обрядовості зимових свят перейшли ті ритуали, що символізують добробут, мир і спокій у родині, створюють образ щасливого майбутнього в наступному році. Аудіовізуальна складова, кулінарний код родинних обрядів зимового циклу виступає виразним знаком спільності зі «своїми». Разом з іншими складовими свят вони створюють цілісну систему сприйняття і переживання світу, яким він був, розквіту і гармонії, домінування своєї культури, способу життя. Традиційна обрядовість на свідомому, а ще більше на підсвідомому рівнях, дає

відчуття спільності зі «своїми», своєю землею, її дарами, минулим і майбутнім.

Обговорення

У сучасних гуманітарних науках, зокрема філософії культури, культурології, етнології, лінгвістиці, значна увага приділяється філософському осмисленню і семантико-структурному аналізу святково-обрядових корелятивів духовної культури. «Культуролого-антропологічні особливості свята являють собою складне явище з великим розмаїттям взаємозалежностей та обумовленностей, багатогранністю і надмірною варіативністю, що дозволяє його трактувати як складне соціальне явище, побудоване по смисловим, архітектонічним, функціональним, гуманістичним, етносоціальним позиціям» - відмічає Т. Варченко (Варченко, 2009: 379). До останніх десятиліть ХХ ст. важливу роль у дослідженні свят як складової національних культур відігравали ритуалістичні концепції пояснення цілого святкового обрядового комплексу (Д. Фрезер; Ю. Францев). Представники цієї концепції наголошували на ключовій позиції ритуалу в культурі. Поруч з ритуалістичною концепцією велика заслуга в осмисленні та розкритті ядра святкового комплексу належить представникам символічної (Е. Кассіерер) та структуралістської (К. Леві-Строс) концепцій. Їхні дослідження зробили можливим вирішення питання про базові елементи свята та обряду, спрямувала увагу дослідників на символічний зміст, що вкладається у святковий комплекс.

Визначальною у культурфілософському осмисленні знакових систем культури, в тому числі свят, виступає інформаційно-семіотична концепція. Ця концепція була запропонована на Славістичному з'їзді 1973 року В. Івановим, Ю. Лотманом, О. П'ятигорським, В. Топоровим, Б. Успенським. Згідно з цією концепцією, культура розглядається як ієрархічна піраміда знакових систем. В останні десятиліття ця концепція знаходить свій розвиток в працях С. Неретиної, Т. Ніколаєвої, С. Махліна, А. Карміна. З 80-х років ХХ ст. особливого значення набувають дослідження календарних свят в руслі етнолінгвістики, зокрема такого її напрямку, як етнолінгвокультурологія. В цьому відношенні необхідно згадати праці І. Віноградової, Н. Толстої, О. Седакової, М. Валенцової, В. Курбатова, Н. Курбатової та ін. Польський дослідник К. Жигульський підкреслює конструктивну функцію свята в культурі. Свято створює і підтримує ритмічність, циклічність в функціонуванні окресленого суспільства (Див. Żygulski, 1981). Французький антрополог Арнольд ван Геннеп у своїй фундаментальній праці «Обряди переходу. Систематичне вивчення обрядів» виділяє категорію обрядів, пов'язаних із важливими перехідними моментами (точками біфуркації) в житті людини й суспільства. Він називає їх «обряди переходу». А. ван Геннеп наголошує, що «будь-яка зміна в становищі людини тягне за собою взаємодію світського та сакрального. Воно вимагає регламентації та дотримання ритуалу, щоби суспільство в цілому не відчувало складнощів і не зазнало втрат» (Геннеп, 1999: 9). Підхід до буття суспільства як постійного процесу переходу з одного стану в інший дозволило окреслити особливу роль обрядово-ритуальних

комплексів у підтриманні функціонування суспільства, особливо в кризові періоди.

Значний внесок у розробку проблеми календарних свят, семантики, символіки святково-обрядового комплексу традиційної та сучасної української культури зробили українські вчені. Етнокультурна динаміка календарної обрядовості розглядається в працях О. Кожляноко, Т. Прігіріної, Т. Шемберко, О. Чеботарьової та ін. Значна увага цій проблематиці приділяється в дослідженнях Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України, зокрема в працях Л. Артюх, Г. Бондаренко, О. Курочкіна, Г. Скринник. Науковці вели й ведуть значну цілеспрямовану роботу із дослідження календарних свят як феномену культури, їхньої семантики, змісту, місця в культурі. З початку ХХІ ст. увагу дослідників привертають особливості функціонування і модифікації обрядовості календарних свят як в окремих регіонах України, так і в окремі періоди її розвитку. Авторка у статті зосереджує увагу на особливостях семантики зимових календарних свят України кінця ХХ ст.

Висновки

Інтерпретація, аналіз, висвітлення структурно-семантичної картини, сенсу свят і його складових набувають особливого значення в умовах глобалізованого суспільства. «Глобальні зміни, що зачіпають усі країни й регіони, призводять до трансформації усіх базових елементів культури: мови, цінностей, стандартів людської поведінки, традицій, тощо» (Ченбай, 2019: 97). Підводячи підсумки сказаному вище, зазначимо, що в сучасному суспільстві поруч із глобалізацією розвивається його діалектична протилежність – прагнення націй і особистостей як представників окреслених націй до самоідентифікації. Важливим аспектом самоідентифікації є підтримання тривалості й стійкості традиції. Однією з базових складових механізму передачі від покоління до покоління цілісної системи національних цінностей виступає свято. В інформаційному суспільстві тісно переплітаються традиційні та інноваційні моменти як у самій системі свят, так і в способі їхньої функціонування в суспільстві. Тому осмислення семантики календарних свят у сучасному українському суспільстві є важливим в аспекті його духовного розвитку і самоідентифікації.

Список літератури

1. Matyukhina Aleksandra. Festyny w parkach kultury i wypoczynku ZSRR / Aleksandra Matyukhina // Journal of Urban Ethnology. Etnologia, antropologia miasta – Kraków. – 2018. – №16 – P.23-32.
2. Żygulski Kazimierz. Święta i kultura: święta stare i nowe: rozważania socjologa / Kazimierz Żygulski – Warszawa, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1981. – 411 p.
3. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре / А. К. Байбурин. – СПб.: Наука, 1993. – 240с.
4. Варченко Т. П. Семантика масового праздника / Т. П. Варченко // Вестник Тамбовского университета. – вип. 3 (59). – 2009. – С. 379-383.
5. Геннеп А. ван Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / А. ван Геннеп; пер. с фр. – М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 1999 – 198 с.
6. Килимник Степан Український рік у народних звичаях в історичному освітленні / Степан Килимник. – К.: Акціонерне товариство «Обереги», 1994.– Книга 1, Том 1 (Зимовий цикл) – 400с.

7. Курбатова Н. В. Семіотическіе системы праздника / Н. В. Курбатова, В. П. Курбатов // Актуальные проблемы и достижения в гуманитарных науках: Сборник научных трудов. – Самара, 2015. <http://izron.ru/articles/aktualnye-problemy-i-dostizheniya-v-gumanitarnykh-naukakh-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam-mezhdun/seksiya-1-teatralnoe-iskusstvo-spetsialnost-17-00-01/semioticheskie-sistemy-prazdnika/>
8. Музыка О. А. Бифуркации в природе и обществе: естественнонаучный и социосинергетический аспект / О. А. Музыка // Современные наукоемкие технологии. – 2011. – №1. – <http://www.top-technologies.ru/vi>
9. Скиба І. П. Проблема цивілізаційного вибору України в контексті ідеалів української філософії / І. П. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: НАУ. – 2019. – Вип. 2 (30). – С. 163-172.
10. Топоров В. Н. Первобытные представления о мире (общий взгляд). / В. Н. Топоров // Очерки истории естественнонаучных взглядов в древности. – М.: Наука, 1982. – С. 8-40.
11. Ченбай Н. А. Трансформації ідентичності в умовах інформаційно-технологічної революції (соціокультурний аспект) / Н. А. Ченбай // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: НАУ. – 2019. – Вип.2(30). – С. 95-99.
12. Ягодзінський С. М. Віртуальність і ризомність буття на перехресті. / С. М. Ягодзінський // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. – К.: НАУ. – 2018. –Вип.2(28). – С.37-40.

References

1. Bajburin, A. K. (1993). Ritual v tradicionnoj kulture [Ritual in Traditional Culture]. Spb.: Nauka [in Russian].
2. Chenbaj, N. A. (2019). Transformatsii identychnosti v umovakh informatsiino-tekhnohichnoi revoliutsii (sotsiokulturnyi aspekt) [Transformations of identity in the conditions of information and technological revolution (sociocultural aspect)]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 2(30): 95-99 [in Ukrainian].
3. Gennep, A. (1999). Obryady perehoda. Sistematicheskoe izuchenie obryadov [Rites of passage. Systematic study of rites]. Moscow: Izd. firma «Vostochnayaliteratura» RAN [in Russian].
4. Kilimnik, S. (1994). Ukrayinskij rik u narodnih zvichayah v istorichnomu osvittleni. Kyiv: Akcionerne tovaristvo «Oberegi», 1(1) [in Ukrainian].
5. Kurbatova, N. V., Kurbatov, V. P. (2015). Semioticheskie sistemy prazdnika [Semiotic Holiday Systems]. *Aktualnye problemy i dostizheniya v humanitarnykh naukakh [Actual Problems and Achievements in the Humanities]. Sb. nauch. trudov*. Retrieved from: <https://izron.ru/articles/aktualnye-problemy-i-dostizheniya-v-gumanitarnykh-naukakh-sbornik-nauchnykh-trudov-po-itogam-mezhdun/seksiya-1-teatralnoe-iskusstvo-spetsialnost-17-00-01/semioticheskie-sistemy-prazdnika/> [in Russian].
6. Matyukhina, A. (2018). Festynyw parkach kulturyi wypoczynku ZSRR/ Aleksandra Matyukhina // *Journal of Urban Ethnology. Etnologia, antropologia miasta*, 16: 23-32. Kraków [in Polish].
7. Muzyka, O. A. (2011). Bifurkacii v prirode i obshestve: estestvenno-nauchnyj i sociosinergeticheskij aspekt [Bifurcations in Nature and Society: the Natural-Scientific and Socio-Synergetic Aspect]. *Sovremennye naukoemkie tehnologii [Modern high technology]*, 1. Retrieved from: <http://www.top-technologies.ru/vi> [in Russian].
8. Skyba, I. P. (2019). Problema tsyvilizatsiinoho vyboru Ukrainy v konteksti idealiv ukrainskoi filosofii [The problem of civilizational choice of Ukraine in the context of the ideals of Ukrainian philosophy]. *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu, Proceedings of the National Aviation University*, 2(30): 163-172 [in Ukrainian].
9. Toporov, V. N. (1982). Pervobytnyye predstavleniya o mire (obshchiy vzglyad) [Primitive ideas about the world (general view)]. *Ocherki istorii estestvenno-nauchnykh vzglyadov v drevnosti [Essays on the history of scientific views in antiquity]*. Moscow: Nauka: 8-40 [in Russian].

10. Varchenko, T. P. (2009). Semantika masovogo prazdnika [Mass Festival Semantics]. *Vestnik Tambovskogo universiteta* [Bulletin of the Tambov University], 3(59): 379-383 [in Russian].
11. Yahodzinskiy, S. M. (2018). Virtualnist i ryzomnist: buttia na perekhrestii [Virtuality and rhizome: being at the crossroads]. *Visnyk Natsionalnoho aviatyinoho universytetu*,

Proceedings of the National Aviation University, 2(28): 37-40 [in Ukrainian].

12. Żygulski, K. (1981). Święta i kultura: święta stare i nowe: rozważania socjologa [Holidays and culture: holidays both old and new: considerations by a sociologist]. Warszawa [in Polish].

A. A. Матюхина.

СЕМАНТИКА КАЛЕНДАРНЫХ ЗИМНИХ ПРАЗДНИКОВ НА УКРАИНЕ КОНЦА XX ВЕКА.

В статье исследуется семантика зимних календарных праздников, динамика их изменений в современном украинском обществе. Отмечается, что стремление к ритуализации общественного и индивидуального поведения усиливается в моменты, которые воспринимаются как точки перехода, бифуркации. Именно период зимнего солнцестояния, конец одного календарного года и начало следующего с древности в общественном и индивидуальном сознании воспринимается как определенная точка бифуркации, период, во время которого система может как впасть в хаос, так и выйти на новый, высший и лучший уровень. В общественном сознании период становления украинского независимого государства воспринимался именно как точка бифуркации. Именно в такие моменты нация всегда чувствовала и чувствует потребность в консолидации, в демонстрации собственного бытия, субъектности и национально-культурного самоопределения. В статье подчеркивается, что возрождение обрядово-ритуального комплекса традиционных зимних праздников стало ярким проявлением стремления к возрождению национальных ценностей, национальной культуры в целом, выхода на новый уровень национального развития, как в общественном, так и в индивидуальном измерении.

Ключевые слова: праздник; ритуал; семантика; семиотизация; точка бифуркации; национальная культура.

O. Matyukhina

THE SEMANTICS OF CALENDAR WINTER HOLIDAYS IN UKRAINE OF THE END OF THE XX C.

Introduction. The article examines the semantics of winter calendar holidays, the dynamics of their changes in modern Ukrainian society. **The aim and tasks.** The aim of this article is to analyze the semantic aspect of the ritual complex of winter holidays. **Research methods.** The study uses cultural-historical and socio-cultural approaches. Hermeneutic, analytical-deductive, phenomenological methods allow to reveal the dynamics of changes in the rituals of winter holidays in modern Ukrainian society. **Research results.** The author notes that the period of the winter solstice, the end of one calendar year and the beginning of the next has long been perceived and is perceived by the public consciousness and subconscious as a certain bifurcation point, a period in which the system can either fall into chaos or shift to a new, higher and better level. Therefore, the tendency to ritualize social and individual behavior intensifies in moments that were perceived and are perceived as periods of transition, bifurcation. The period of formation of the independent Ukrainian state was perceived as such a transitional period in the public consciousness. In fact, in such moments the nation has always felt and still feels the need for consolidation, for the demonstration of its own existence and national cultural self-determination. Semiotic and semantic aspects of the rituals of winter holidays provided an adequate form of expression, met social and individual needs. Rituals of winter holidays seem to reproduce the return to the beginnings, the creation of a new, better, return to life, rebirth. **Discussion.** Determinant in the cultural-philosophical understanding of the sign systems of culture, including holidays, is the information-semiotic concept. This concept was proposed at the Slavic Congress in 1973 by V.V. Ivanov, Yu.M. Lotman, O.M. Pyatigorsky, V.M. Toporov, B.Ya. Uspenskiy. Ukrainian scientists have made a significant contribution into the development of the problem of calendar holidays, semantics, and symbolism of the festive and ceremonial complex of traditional and modern Ukrainian culture. **Conclusion.** The article emphasizes that the revival of the ritual complex of traditional winter holidays has become a clear manifestation of the desire to revive national values, national culture in general, reaching a new level of national development in both social and personal dimensions.

Keywords: holiday; ritual; semantics; semiotization; bifurcation point; national culture.

DOI: <http://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14846>

УДК 316.723:141.113(045)

T. B. Мерщій

СУБКУЛЬТУРНІ ГРУПИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ

Державна служба якості освіти України

Анотація. У статті досліджується субкультурні групи в умовах трансформації мультикультуралізму. На підставі аналізу проявів феномену субкультурних груп на макрорівні й узагальнення основних світових тенденцій розглядається можливість дисгармонізації планетарного розвитку суспільства під час трансформації мультикультуралізму. З'ясовано, що, завдяки процесам глобалізації та стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, традиційні форми субкультурних груп модифікуються. По-перше, оновлення науково-технічної сфери соціокультурного простору призводить до зміни існуючих форм соціальної взаємодії та сприяє модифікації субкультурних груп, а по-друге, глобалізація здійснює зворотній вплив на трансформацію мультикультурних процесів. Тому не викликає сумніве, що специфічність субкультурних груп сучасної доби в умовах інформатизації спонукає до нового осмислення їхньої життєдіяльності в умовах трансформації мультикультурного простору.

Ключові слова: субкультурні групи; модифікація; інформаційно-комунікаційні технології; мультикультуралізм; трансформація мультикультуралізму; глобалізація.

Вступ

З початком XXI століття світ стикається з новими викликами у всіх сферах суспільного життя: змінюються соціально-економічні, соціально-політичні, соціально-культурні та інші відносини. Причому центральне місце відводиться проблемам дисгармонізації еволюційного перетворення,

відображення якого є субкультурні групи і загалом Людина. В цьому випадку потрібно говорити про дисгармонію як зміну існуючих норм, традицій, а не як те, що містить у собі негативні явища. Тільки з часом можливо надати оцінку цьому феномену.

Оскільки людина виступає одночасно як суб'єкт і об'єкт цього процесу, то й взаємозв'язки